

Ірина Дубовіч
Національний лісотехнічний університет України,
Мар'яна Булгакова
Експертно-дорадчий центр «Правова аналітика»

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У ВИРІШЕННІ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЗІ ЗМІНИ КЛІМАТУ

UKRAINE'S PARTICIPATION IN SOLVING CLIMATE CHANGE PROBLEMS

Досліджуються окремі питання та головні міжнародні угоди зі зміни клімату. Наведено інформацію про участь України у вирішенні глобальних проблем, пов'язаних із кліматичними змінами. Проаналізовані заяви про готовність скоротити викиди парникових газів у країні. Охарактеризовано еколого-політичні та еколого-правові передумови щодо необхідності створення загальної угоди з екологічної безпеки планети – Екологічної конституції Землі.

Attention is paid to some problems of climate change. The main international agreements on climate change are overviewed. Ukraine's participation in solving global problems of climate change is described. Ukraine's statement about plans to reduce greenhouse gas emissions is analyzed. Characteristic of environmental political and legal prerequisites for the need to create a general agreement on environmental security of the planet – World Environmental Constitution is provided.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Однією з найбільш актуальних проблем людства є глобальні зміни клімату. Наукові дослідження кліматичних змін обґрунтовують, що впродовж ХХІ ст. температура на нашій планеті підвищиться на 3–5°C [1]. Унаслідок цього різні екосистеми опиняться під загрозою зникнення. Найбільш помітними результатами зміни клімату буде не поступове глобальне потепління, а надзвичайні природні явища (сильні засухи, повені, урагани тощо). Для уникнення екологічної катастрофи через підвищення температури на нашій планеті у Звітах Міжурядової групи експертів ООН зі зміни клімату [2] і результатах багатьох наукових досліджень звернено увагу на необхідність вжиття термінових та всеосяжних заходів, спрямованих на зниження викидів парникових газів у всіх країнах світу.

Більшість учених обґрунтовують, що основна причина зміни клімату на Землі – це діяльність людини. Антропогенне навантаження на біосферу та викиди (через спалювання викопних палив) в атмосферу парникових газів (вуглекислого, метану, закису азоту та ін.) впливають на підвищення температури на Землі.

Досліджуючи зміни клімату, слід розуміти, що природні комплекси різних країн нерозривно пов'язані між собою. Тому вирішення проблем, пов'язаних з викидами парникових газів в атмосферу, неможливе без

активного й ефективного міжнародного еколого-політичного та еколого-правового співробітництва.

Отже, актуальність досліджень проблем зміни клімату полягає насамперед у тому, що держави перебувають в екологічній взаємозалежності. Зміни клімату є проблемами глобальними, а це означає, що довілля треба приймати як єдине ціле. Відповідно до такої концепції необхідно формувати міжнародні еколого-політичні та еколого-правові відносини як систему сукупностей заходів і дій, спрямованих на досягнення загальносвітових еколого-економічних цілей.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано вирішення проблем. Після підписання та ратифікації Україною Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату і Кіотського протоколу необхідно здійснювати наукові дослідження в цій сфері, а також брати активну участь у вирішенні проблем зі зміни клімату. Оскільки досить складно науково обґрунтувати причини і наслідки кліматичних змін, у наш час в Україні практично немає комплексних наукових досліджень цих питань.

Окремі аспекти (еколого-політичного та економіко-правового характеру) щодо проблем зміни клімату висвітлені в наукових працях таких українських учених, як Ю. Ю. Туниця [3], В. Я. Шевчук [4], І. В. Трофимова [5], Т. П. Галушкіна [6] та інші.

Мета статті – теоретико-методичне дослідження участі України у вирішенні глобальних проблем зі зміни клімату.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Однією з найбільш актуальних сучасних екологічних проблем є глобальні зміни клімату. Вона особливо гостро постала з початку 70-х років ХХ ст., коли на Землі відбулася низка природних стихійних явищ (засухи, повені, тайфуни тощо). На думку вчених, причиною таких процесів є стрімке зростання середньої глобальної температури повітря. Більшість спеціалістів пов'язують останнє із збільшенням концентрації в атмосфері викидів парникових газів.

За різними прогнозами, завдяки збільшенню концентрації в атмосфері парникових газів, до 2050 р. середня температура на Землі підвищиться (порівняно з 2000 р.) на 1–3,5°C [7, с. 16]. В окремих наукових джерелах наводяться дані про зростання цього показника на 3–5°C. Наукові дослідження переконують, що глобальне потепління та інші геоекологічні порушення призводять до перетворення сільськогосподарських угідь на пустелі (щороку близько 6 млн. га), лісових пожеж, танення льодовиків (в Антарктиді та інших регіонах світу, унаслідок чого рівень води в океанах може піднятися на 5–10 м, а це означає, що значні території прибережних країн опиняться під водою і, відповідно, мільйони жителів стануть т.зв. геоекологічними біженцями), появи нових хвороб тощо [1].

Слід зазначити, що процес глобального потепління на Землі відбувається нерівномірно. В одних регіонах температура змінюється швидше, в інших – повільніше, у зв'язку з чим в окремих місцях виникають

різні кліматичні ексцеси (засухи, урагани, катастрофічні повені, танення льодовиків тощо). Ці явища порушують геоекологічну систему, генетичну різноманітність рослинного і тваринного світу тощо. Висока швидкість глобального потепління буде надто складною для адаптації багатьох екосистем Землі.

З огляду на ці та інші глобальні екологічні проблеми, виникає потреба не лише розроблення теоретико-методологічних геоекологічних, еколого-політичних та еколого-правових систем регіонального та глобального рівнів, але й відповідного ефективного механізму їх практичної реалізації.

Оскільки глобальні зміни клімату є однією з найбільш гострих проблем сучасності, то в останні роки під егідою ООН (провідною міжнародною організацією у вирішенні глобальних проблем охорони довкілля, гарантування екологічної безпеки та раціонального використання і відтворення природних ресурсів) відбувалося чимало міжнародних конференцій, підписано низку документів. Основні з них – це Рамкова конвенція ООН про зміни клімату (1992 р.), Кіотський протокол (1997 р.) та ін. Перша встановлює загальну мету з попередження негативного антропогенного впливу на кліматичну систему, другий містить конкретні кількісні зобов'язання держав та механізми співпраці для досягнення спільної мети, задекларованої у конвенції.

Зазначимо, що 2012 року закінчується термін дії Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. Тому впродовж останніх років відбуваються міжнародні переговори, спрямовані на підготовку нової міжнародної угоди, яка повинна замінити протокол.

Головна мета зустрічей Сторін Рамкової конвенції ООН про зміни клімату в Познані (Польща, 2008 р.), Копенгагені (Данія, 2009 р.), Канкуні (Мексика, 2010 р.) полягає в досягненні домовленостей між державами про скорочення викидів парникових газів. Особлива увага на міжнародному рівні впродовж останніх років звернена на аспекти довгострокової співпраці між державами у сфері зміни клімату, пом'якшення цих процесів, адаптації до кліматичних змін і фінансування таких заходів, технологічного забезпечення для боротьби зі зміною клімату тощо.

При цьому варто звернути увагу на те, що проведені ООН конференції з питань зміни клімату досі ще не дали очікуваних результатів щодо продовження дії Кіотського протоколу після 2012 року. Це свідчить про необхідність створення загальної угоди з екологічної безпеки планети – Екологічної конституції Землі [8, с. 5–8], яка могла б забезпечити виконання міжнародних рішень про зміни клімату, охорону природного довкілля, сталого розвитку тощо.

Проблемою в досягненні консенсусу на міжнародному рівні є те, що держави, усвідомлюючи глобальність, нагальність і небезпеку зміни клімату, у першу чергу дбають про власну вигоду та економічні інтереси. Достатньої консолідації щодо вирішення проблеми зміни клімату на глобальному рівні не спостерігається. Тому, поки кожен уряд не усвідомить, що певними своїми інтересами слід поступитися заради боротьби із змінами клімату на

глобальному рівні, до того часу ефективність міжнародних зобов'язань буде низькою. У такій ситуації не можна сподіватися на те, що прийняті міжнародні угоди будуть установлювати загальні зобов'язання, належні механізми контролю за їх дотриманням. Вони матимуть більше теоретичний, рекомендаційний і декларативний характер.

Зазначимо, що Україна заявила про свою стурбованість щодо проблем зміни клімату. Про це свідчать підписана (1992 р.) та ратифікована (1996 р.) Рамкова конвенція ООН про зміни клімату, а також підписаний (1999 р.) та ратифікований (2004 р.) Кіотський протокол, які Україна зобов'язалася виконувати. Це перший позитивний крок нашої держави у вирішенні проблем зміни клімату. Кіотський протокол є стимулом для реалізації концепції сталого розвитку, джерелом інвестицій у природоохоронні проекти та сучасні технології з модернізації промисловості.

Відомо, що Кіотський протокол установлює кількісні зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів. 1990 рік є базовим для їх розрахунку. Якщо проаналізувати ситуацію, то цього року Україна викидала набагато більше парникових газів, ніж у наш час. У зв'язку з цим, а також унаслідок сповільнення темпів економічного розвитку після 1990 року, в Україні немає міжнародних зобов'язань щодо кількісного зменшення викидів парникових газів на період 2008–2012 рр. (термін дії Кіотського протоколу).

Україна заявляла про свою готовність скоротити викиди парникових газів на 20% до 2020 р. та на 50% – до 2050 р. порівняно з 1990 р., але це свідчить про відсутність будь-яких зобов'язань, оскільки сьогодні викидається приблизно на 50% менше парникових газів, ніж 1990 р., тому такі цілі означають фактичне зростання викидів.

Ураховуючи вимоги міжнародних угод з питань зміни клімату, Україна повинна вирішити низку завдань, серед яких формулювання, здійснення, публікація та поновлення національних та регіональних програм, які містять заходи щодо пом'якшення наслідків зміни клімату, сприяння раціональному використанню поглиначів та накопичувачів парникових газів та ін. Насправді за тривалий (з 1997 р.) період чинності міжнародних угод з проблем зміни клімату активізація у вирішенні цієї проблеми в Україні розпочалася порівняно недавно. Щодо органів державної влади вона пов'язана в основному з можливістю залучення додаткових фінансових ресурсів у країну внаслідок реалізації гнучких економіко-правових механізмів Кіотського протоколу із спільного впровадження та міжнародної торгівлі квотами. Ці механізми передбачають залучення коштів із зарубіжних держав, які мають значні зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів. Оскільки для високорозвинених держав (Японія, Європейський Союз та ін.) це коштує значно дорожче, ніж таке ж скорочення, наприклад, в Україні, а на глобальному рівні немає значення, в якій державі воно відбувається, то вони інвестують кошти для скорочення викидів парникових газів саме в нашій державі. Тому активність України у сфері реалізації гнучких економіко-

правових механізмів Кіотського протоколу є досить високою, чого не можна сказати про розроблення та впровадження державної екологічної політики та екологічного права із зниження викидів парникових газів на національному рівні. Бездіяльність уряду у цій сфері критикується громадськістю, яка вказує на те, що ми є серед лідерів держав у світі за кількістю викидів парникових газів на одиницю ВВП [9].

Тому для ефективної реалізації міжнародних вимог щодо скорочення викидів парникових газів у різних секторах економіки України необхідно розробити й реалізувати чіткі програми дій. На державному рівні потрібно проводити комплексну еколого- та економіко-правову політику з урахуванням існуючих проблем зі зміни клімату.

У теперішній час позиція держави щодо зміни клімату є однією з найбільш неконструктивних серед країн, які підписали Кіотський протокол. На нашу думку, слід взяти на себе більш жорсткі зобов'язання, які б відповідали вимогам підписаних міжнародних договорів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Однією з найбільш гострих проблем людства сьогодні є глобальні зміни клімату. У міжнародних еколого-політичних та еколого-правових відносинах простежуються чималі зусилля ООН щодо їх вирішення. Досягнення домовленості на міжнародному рівні можливе лише при усвідомленні всіма державами необхідності скорочення викидів парникових газів. Україна заявляла про свою готовність зменшити їх порівняно з 1990 роком. Для ефективної реалізації міжнародних вимог щодо скорочення викидів парникових газів у різних секторах національної економіки необхідно розробити і реалізувати чіткі програми дій.

Література

1. Дубовіч І. А. Еколого-політичні механізми запобігання змінам геоекологічної ситуації внаслідок глобального потепління / І. А. Дубовіч // Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість: міжвідом. наук.-техн. зб. – Львів: НЛТУ України, 2011. – Вип. 37.1. – С. 250–255.
2. Звіти міжурядової групи експертів ООН зі зміни клімату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_reports.shtml.
3. Туниці Ю. Ю. Екологічна конституція Землі. Методологічні засади / за ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. Ю. Ю. Туниці. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2011. – 440 с.
4. Шевчук В. Я. Глобальні зміни клімату: економіко-правові механізми імплементації Кіотського протоколу в Україні / В. Я. Шевчук. – К.: Геопринт, 2005. – 147 с.
5. Трофимова І. В. Проблеми і стратегія виконання Україною Рамкової конвенції ООН про зміну клімату / І. В. Трофимова, В. Я. Шевчук. – К.: УІНСіР, 2001. – 96 с.
6. Галушкіна Т. П. Економіка природокористування / Т. П. Галушкіна. – Харків: Бурун Книга, 2009. – 480 с.
7. Запольський А. К. Екологізація харчових виробництв / А. К. Запольський, А. І. Українець. – К.: Вища школа, 2005. – 423 с.
8. Екологічна конституція Землі. Методологічні засади / за ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. Ю.Ю. Туниці. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2011. – 440 с.
9. Екологічні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://climategroup.org.ua/wp-content/uploads/2010/11/pos_kankun101118.pdf.